

Helyzetjelentés Csorba Simon művészetéről

Csorba Simon évtizedek óta a barátom. Nem egy kiállítását nyitottam meg: Pécssett, Miskolcon, Szentendrén. Ez utóbbi helyen óriás vásznat tapodtunk a földön, közösen hozva létre cipőnk talpának lenyomatával a majdani műalkotást. Közben magam üdvözöltem az imigyen létrejövő valamit.

Írtam is róla ifjúságunk idején. Hadd idézzem ide akkori írásomat, mert abban Barcsay Jenő és Szántó Piroska nekem mondott szavait is megörökítettem. Még életükben.

Kitűnő képei falamon is, baráti hangú dedikációival, naponta üdvözölnek, lelkes sugallmaikkal erőt adnak napi munkámhoz, az élet elviselésé-

Magyar Nemzet

SZOMBAT, 1991. március 9.

DÓLT SOROK

Képgrafikákról

Csorba Simont Szigligeten ismertem meg: autóval jöttünk az alkotóházba, ő ott futott az út mentén. Megálltunk, hoztuk volna be, hiszen közel az ebéd ideje, félő, lekési. Nem, ő futott tovább. Bent Szántó Piroska: hagyjátok, láttam a dolgait, nagyon jók. Később Barcsay mester is így nyilatkozik. Közben itt, a szomszédomban, a Fáskör presszó mellett, kiállítása nyílt, nekem is tetsző, hiteles művek gyűjteménye. A megnyitó programjaként résztvevőket futásra invitálta — Szegedig. Pontosan kidolgozott úti tervet mellékelve. Legközelebb Pécssett találkoztam vele, pszichiátriai kollokviumon, az akadémiai bizottság előadótermében; nehézkes angolsággal számolt be kísérletéről: betegeken segített rajzoltatással. Alkalmat adtam neki: tegye meg ugyanezt egészségesekkel. Sikere volt diákjaim körében. Aztán kiállított Kanadában, és most nyáron, Kaposvárott, tavasszal meg Pécssett jelentkezik. Időnként eltűnik. Most memrég éppen egy Audi-vontatta Astrid nevű vitorlás társaságában jutott Berlinig, onnan „Koppány barátom Mazaretti márkájú autóval” repítette Párizsig. Persze, ez még mindenkivel megtörténhet. De: 1991. január 13-án, déli 12 órakor, a Luxemburg-kertből indulva, HAZA FUTOTT. Megérkezett február 9-én, 15 órakor. Kassák útját megjárta visszafelé. A Fényes Adolf Tereben, a Képgrafikák című tárlaton, most állította ki útja emlékét: tárképet, úti jegyzeteket, és egy tollrajzot. Mű és élet találkozik bennük. ITT A TÉL a címe. „Visszahozom Nyugatról, a Duna forrásvidékéről az (ellopott) Telet” — írja falfelületnyi tollrajza hátlapján vezetett úti naplójában. A „kizökkent idővel” küzd. Az élet természetes rendjét erőszakolná vissza. Most épp a Földet készül körbefutni. Rendszer van az örületében. „A te bolond festő barátod”, mondogatják az okosak. Mondom magamban én is okosan. De egyre inkább gyanakszom, mi, okosak zökkentjük ki az időt. Az időt? De a természetet is. Ólujuk magunkat és környezetünket. Lehet, hogy ő, a látszólag külön a valódi okos?

Kabdebó Lóránt

hez. Amikor a gépem előtt ülök, és írok, szemben velem egy fal tele Csorba Simon régi, Pollock művészetére emlékeztető műveivel. Ötletelése és képi fantáziája mindig ihletően hatottak munkám közben. Mint a rothadt alma Schiller íróasztalán? Lehet vele ironizálni, de a lényeg: kisugárzik belőle egy csodálatos szuggesztió. Elfogadom, vagy nem – de meggondolkoztat. És állandóan tovább munkál bennem.

1. Neki köszönhetem, hogy Rómában, a Lateránban a Santa Scala (Szent Lépcső) tetején a pápa által bemutatott szentmisék oltárképeként elhelyezett, legendás, „nem emberkéz festette” (a legenda szerint Szent Lukács, az orvos-evangélista készítette) ikonportrét felkereshettem. Ő benne élt a csodában. Mely engem csak megérintett, szuggesztiójával életem elkövetkező évtizedeinek részévé avatott. Ő Szörényi László nagykövetsége idején a restauráló műhelyben kézbe is vehette ezt a szentképet, nekünk „csak” olyan szerencsénk volt, hogy a német származású gondozója a sok biztonsági zárat megnyitva bevezetett a terembe, és az ikon közvetlen közelébe engedett, sőt le is fényképezhettem (igaz, hogy csak a nálam levő telefonnal, inkább csak jelképes emlékeztetőül) a csodás festményt.

Hiszen évekig azért vágyódtam vissza Rómába, mert Simon rádöbentett: a lépcsőktől való tartózkodásom okán elmulasztottam Jézus talán első és talán hiteles, „nem emberkéz festette” ikonjának megtekintését: az orvos-evangélista Lukács által festett látványt. A Santa Scala végén megtekinthető képmást mégis csak látnom kellene. Egy napig lődörögtem a Laterán körül, míg végre megnyílt a Szent Lépcső bejárata. Német „bevezetőnkkel” lassan megértettem, hogy milyen hiányt pótol mostani látogatásom. És csoda történt: bevitt a szentélybe, és nemcsak kívülről, nehézkesen tekinthettem az aranyba foglalt ikonra, hanem ő kinyitotta a sok kulccsal elzárt termet, és ott bent is megnyitotta az öltöztető keretet, így a teljes képet megcsodálhattam, a fekvő test teljes alakjával szembesülhettem. Mint a kételkedő Tamásnak, megjelent előttem maga Jézus, miként valaha társai között jelen volt egy időre itt, Földünkön. Azóta, ha vérnyomásmérés alkalmával a létezés nyugalma szeretném átélni, ezzel a Jézussal szembesítem önmaga-

mat. Odaképelem magam, „ha közületek ketten, hárman...” A most-pontokra-szakadt időből, történetünk zaklatott idejéből így emelkedem az abszolút idő metafizikájának megsejtésébe. Az orvos-evangelista képe így emel hipochonderlétem fölé, az abszolút idő nyugalmaiba. Végig gondolom, hiszem mindezt magam köré. Nyugalmat teremtek ezzel, „mert beesteledett”.

Ahogy kiléptünk a Santa Scala épületéből, azonnal a fényképező mobilomon felhívtam Simont – aki éppen akkor futóedzésen volt –, hogy megköszönjem nagyszerű szakmai és szakrális sugallatú tanácsát.

* * *

Mégis meglepetést jelentett számomra pár éve a Symbol Art Galériában összeválogatott retrospektív kiállítása. Szakmai ismerői is nagy csodálkozással figyeltek fel a naggyá nőtt mester képeinek együttesére.

Megnyitászövegében dr. Szepes Lászlóné művészettörténész pedig – akivel oly sokat beszélgettünk-vitatkoztunk Simon művészetéről – ekként mutatja be és ajánlja a nagyszámú öszszegyűltnek:

„Nem mondanék igazat – és azt hiszem, sokan lehetnek még így vele –, ha azt mondanánk, hogy ismerjük Simon munkásságát. Képzőművészeti munkássága teljesen egyedi a kortárs magyar közéletben. Nem lehet besorolni izmusokba, nincsenek lezárt korszakai, talán még a műkritikusok zöme sem tudja, hogy hányféle technikával dolgozott és dolgozik még ma is. [...] Alkotásai és ő maga is expresszív jelenségek. De akárhogy is van, én sok alkotásában félelmet is látok. Félelmet, majd megnyugvást, érzem, mikor kapaszkodik meg a felé nyújtott botban, látom saját vívódásait. A témáihoz kapcsolható minden képzettársítás önpusztító világunkra is vonatkoztatható. [...] Csorba Simon irigylésre méltó szabad ember. Művei is a szabadságot manifesztálják. Szinte látom, ahogy elindít egy mozdulatot, majd abbahagyja. A papír vagy a vászon azonban megőrzi a fél gondolatokat is. És érezzük, hogy jön a következő. Mert az egyes képek a továbblépést ösztönzik. Sorozatokat készít, melyek egyenként és külön-külön az önállóság képviselői. [...] Munkáinak kulcsfogalmi: szabad képzettársításokat megengedő tervszerűség, technikai, anyagi következetesség, rafinált

kultúrtörténeti, illetve jelképrendszerekbe helyezkedés, átvitt értelmű vizuális öntörténetírás, kifinomult érzékiség, realitás és irrealitás, logikai sejtelmesség és éteri anyagtalánítás, derengő fényátersző képesség és homályos transzcendencia. Nekem a kimondás és elhallgatás, a lázadás és az alázat jelenik meg, ha Simon képeire gondolok. A rejtőzködő figurativitás, a fedő és fedett rétegek tiszta festőisége, a magányos szellem szárnyalása. Csorba Simon műveinek egyik éltetője a belőlük kisugárzó hit ereje. Nem valamely hagyomány által rögzített vizualitásról van szó, bár több alkalommal a katolikus megváltás ikonográfiai elemei rejtőzködnek a képeken.”

Mindehhez csak azt tehetem hozzá, amit a vendégkönyvbe is beírtam. Röviden és tömören: Gratulálok, nagy művész vagy!

* * *

Aztán az évek elszakítottak bennünket egymástól. Kiállításait meg-megnéztem, mostanában már nem kért megnyitók tartására, csak elvárja jelenléteimet. Aztán hirtelen agresszíven megint rám telefonált. Nem is egyszer. A holokauszt-élmény idején a Petőfi Irodalmi Múzeumban félelmetes kiállítást mutatott be Radnóti kései soraira emlékező „kép-rács kompozíciók”-sorozatával. Csodás versek, verssorok születtek ennek a jó költőnek a labirintusában, aki annyi bonyodalom közé esett, hogy ha versben akart reagálni, csak a legpontosabban visszaadott feszültséggel mondhatta ki a benne és hazájában felgyült sérelmeket, pusztító fájdalmakat és egyben a reménység állandóan éltező nyitottságvágyát. Így szülte verslabirintusait, amelyekben minden baj és minden remény egyszerre keresi az utat, amely az életbe vezet, és az igazságot mutatja fel. Ezért lesz krisztianus, a zsidó népben az Isten által kikísérletezett metafizika versben megfogalmazója. Önmaga adottságain ezért tudott verseiben felülemelkedni. Mert egyszerre érezteti a labirintust, amelybe honpolgárként belekerült, és a szépség és a fény utáni vágyat, amelyet éppen a Szent Földről sugárzó erő világít át, formál „erőltetett menetté”. És tartja életben, míg tehet. Éppen ez a haza, és ennek nyelve, versalkotó képessége. Ritmusa és képi-grammatikai lehetőségei.

Mikor születtek ezek hatására a művek? Csorba Simon nem valamilyen divatos évforduló ihletében dolgozó művész. Most rákérdeztem: Hogyan kapcsolódtál a témához?

– A nyolcvanas években készítettem ezeket a vasakat. Az *Erőltetett menet*et mondogattam magamban, amikor futottam – válaszolta. Igen, nekem meg eszembe jut az, amikor Simon furcsasága (a hozzá társítható napi futás) ismeretebb volt, mint művészet. Futott Belső-Ázsiáig. Én már akkor is tudtam, hogy a futás az Út egy formája életében. A meditáció életre keltése.

– De akkor nem kellett senkinek! – mondja most felháborodva. – Most mindenki kérte a Radnóti ihlette műveket.

Örülj, hozzád ért a világ! Amit akkor magadban mondogattál, az mostanra mindenki számára befogadhatóvá, mondandóvá alakult az időben. A tragédia átfényesedése elégiává. A Yeats megnevezte „tragic joy”, a Weöres Sándor képviselte derű, a Radnóti szenvedésből fakadó hűséges fény, amely évtizedekkel ezelőtt még csak furcsa játékként látszott megjelenni, az lesz mára a művészet mindennapos megszólalási módja. Az alkotás felhasználható csodája, amelyből megváltható az emberi szenvedés.

Emlékszem, amikor a pécsi egyetem irodalmi tanszékén egyetlen szemináriumot biztosítottam, meg hozzá utat, szállást egy önmagát feloldozó szenvedélybeteg orvostanhallgatónak, aki művészetével Jelet hagyott a Jeltelenségben. Maga köré gyűjtötte a józanodni vágyó alkoholistákat, és munkára fogta őket. Segített elindítani egy mozgalmat, amelyet vagy követtek, vagy nem, de akik igénybe vették, emberi formátumú metafizikus térbe kerültek környezetében. Amit ő az *Erőltetett menet* emberségéből eltanult, azt magába építette, és saját kisugárzását segítségül adta egynek-másnak testvérei közül. Evangéliumi szellemű sugárzást alakított. Sejtet formált: amit Radnóti sorsa felszabadított a számára, azt magáévá élte, festette, „szoborította”, futotta, és továbbsugározta a hozzájuk hasonlóan rászoruló szenvedőknek. Példaértékű életreményre gyulladás sugárzott ki ebből a sejtéből. Mi, nézői művészi teljesítménynek fogtuk fel. Láttunk egy nagyszerű művészt felnőni magunk között. In hoc signo vinces! Őt láttuk egyre inkább győzni. Ő pedig tudta, hogy

A Radnóti idéző két vasalkotás

az általa felmutatott példázat, a levegőben fel-emelve fenntartott erő – sursum corda! – miként sodor másokat a létezés megértése felé. Irányít az Út felé.

Adósságom van Csorba Simon Radnóti ihlette alkotásait illetően. Naponta nézegettem, beszélgettem képeivel-rácsaival a Petőfi Irodalmi Múzeum nagy előcsarnokában. Már régen le is bontották a kiállítást, mégsem írtam meg mindmostanáig az ígért bemutatást. Mert ehhez előbb ki kellett mondanom azt, amit magukról az ihlető sorokról gondolok évek-évtizedek óta. Ez volt a nehéz. Annak értelmezése, hogy miként lesz egy nagyszerű emberségű ember művészként saját adottságait magasan meghaladó művek klasszikus összegének létrehozója. Néhány vers, néhány sor erejéig.

Bárha lebontatott is a kiállítás, a műalkotások, melyek keletkeztek a nyolcvanas években, megdicsőültek az aktuális évforduló idején – élnek most már a művészettörténeti tudatban. Nem valamely galéria kegyéből, hanem a múzeum emlékezetet fenntartó jóvoltából az eljövendő idők művészi okulására. Hála legyen ezért a Pe-

tőfi Irodalmi Múzeumnak. Hála, hogy ahányszor arra, köztük, bennük, rajtuk átlátva sétálgattam, beszélgethettem az alkotásokkal, feltöltődhettem, megérthettem valamit létezésünk metafizikai teréből. És remélem, nem csak én. Meggyőződésem: mások is.

Ebben segít Csorba Simon műveinek megértése. Hiszen Simon a másik oldalról érkezett, ha származását tekintem. Katonaösök, hősi nemzedékek leszármazottja. Ami közös bennük: egyikük az egyik, másikuk a másik Magyarországon szenvedte el a kirekesztést. Ami közös: mindketten emberek maradtak az embertelenségben. Olyan műveket hoztak létre, amelyek hittel hirdetik az Út, Igazság, Élet lehetőségét, beleilleszthetőségét a világ létezésébe. És mindketten gyakorló emberként elszenvedői lettek származásuk börtönének. A rácsok, amelyek Csorba Simon alkotásai, átláthatóvá válnak a fal mellé állítva, avagy az úton áttekinthetően egy másik világra világítva jelzik: ennek a materialista világnak a végességét és az ellenében megálmodható átjárhatóság átsugárzó metafizikáját. Csorba Simon „vasait”.

Bocsánat, kedves valahai múzeumi társaim! Bizony megfogdostam Simon rácsait, megkopogtattam őket, amikor senki sem látta. Mert tudni akartam: mit tud ez a nagyszerű művész, mit akar még hozzáadni Radnóti versvarázsához. Hát hozzáadta életbeli létezésünk receptjét: legyünk átláthatók, járjon át bennünket a fény. A fény, amely a Santa Scala szentélyéből, ahol csak a pápa misézhet mostanság, minden egyes létezőre, közelre és távolra kisugárzik. A Szent Földről a megszentelt hazai földig. Amellyel egyezkedett utolsó soraiban a költő.

A pusztulás ellenében a megszületés mindenkit átjáró fényútját adta hozzá Simon barátom Radnóti csodás helytalálásához, vasai után „litográfiáihoz”.

Helytalálás! Ezt a címet adnám Csorba Simon Radnóti-látomásának. Az egyszerre rácsok közé zárt földi létezés és a rácsokon átsejlő Út egyeztető lehetősége egyszerre benne van ezekben a csodálatos alkotásokban. Kicsinységünk kötöttségeivel és nagyszerű, Isten adta lehetőségeinkel összeszövődve.

Sokáig beszélgettem ezekkel az alkotásokkal, a „vasakkal” és „litográfiákkal”, mert épp akkoriban sokat jártam arrafelé. Akár hiszi Csorba Simon, akár nem. Én tudom. Hiszen engem tápláltak ezek a műalkotások. Nekem sugározták a vergődés és a szabadulás egyszerre felsejlő lehetőségének percenként összeszövődő labirintusában az Út könyvét. E rácsokon át vezet az utam a Sacra Scalán keresztül...

A többit már magamban mormogom tovább... tovább...

„Erőltetett menet”? Minden élet az. Kié így, kié amúgy. Tudja vagy nem tudja. Éli. És ez az élet keresztülvezet Csorba Simon „vasain” és „litográfiáin” át, fel a Santa Scala magasáig, a misztikus találkozásig. „Én túllepek e mai kocsmán, / az értelemig és tovább!”. Az egyik legrejtélyesebb verssorzárlattal kifejezve. Sejtés az abszolút idő felé.

„Ima a gyönyör, a gyönyör ima” – „A mindenséggel mérd magad!”...

Ars poetica – az út megképzése. Művészet és élet összefonódása a létezés metafizikájában.

Egy pogány imája és Hálaadás.

A Radnóti-kiállítás egyik litográfiája